

ZASADA KONTESTACJI? PRZEKSZTAŁCENIE HISZPAŃSKIEGO PORZĄDKU POLITYCZNEGO W PERSPEKTYWIE NEOINSTYTUCJONALNEJ

THE PRINCIPLE OF CONTESTATION?
THE TRANSFORMATION OF THE SPANISH POLITICAL ORDER
IN A NEO-INSTITUTIONAL PERSPECTIVE

Weronika Górnicka

— ABSTRAKT —

Głównym celem niniejszego artykułu jest analiza przekształceń hiszpańskiego porządku politycznego w neoinstytucjonalnej perspektywie, uwzględniająca szczególne oddziaływanie elementu kontestacyjnego, ukształtowanego w trakcie formowania i aktywności Ruchu Oburzonych, na funkcjonowanie i zależności zachodzące pomiędzy instytucjami formalnymi oraz nieformalnymi po 2011 r. Przekształcenia reguł tworzących określony ład uznaje się za wiążące dla kierunku przeobrażeń podsystemu, obejmującego relacje zarówno pomiędzy obywatelami (poziom instytucji nieformalnych) a partiami politycznymi (poziom instytucji formalnych), jak i pomiędzy samymi ugrupowaniami. Zaproponowana w ramach tekstu zasada kontestacji pozwala na uchwycenie zmian zachodzących w społeczeństwie oraz ich konsekwencji dla tworzącego się obecnie porządku politycznego, kształtując jednocześnie podstawę dla możliwych wariantów jego konstruowania.

Słowa kluczowe: neoinstytucjonalizm; kontestacja; Podemos; Ruch Oburzonych

— ABSTRACT —

The main objective of this article is to analyse the transformation of the Spanish political order from a neo-institutional perspective, taking into account the particular impact of the contestation element created during 15M Movement on the functioning and the relationships between formal and informal institutions after 2011. The transformation of the rules that form a certain order is considered to be binding for the direction of reshaping of the subsystem covering relations both between citizens and political parties and between the groups themselves. The principle of contestation proposed within the framework of the text allows us to grasp the changes taking place in society and their consequences for the political order that is currently being formed.

Keywords: new institutionalism; contestation; Podemos; 15M Movement

Charakteryzując porządek polityczny współczesnej Hiszpanii, można posłużyć się sloganem reklamowym, stworzonym w latach 60. XX w. przez Manuela Fragę: „Spain is different”. Jedną z zasadniczych implikacji procesów, zachodzących od 2008 r. zarówno wśród elit politycznych, jak i społeczeństwa, było odmrożenie systemu partyjnego, poszerzające *spectrum* relewantnych ugrupowań o nowe podmioty polityczne. Ta elementarna zmiana w dotychczasowej strukturze, której reguły funkcjonowania określone były przez zasady ukształtowane od momentu transformacji ustrojowej, stanowi rezultat kontestacji działalności głównych aktorów politycznych, skumulowanej w ramach ukształtowanego w 2011 r. Ruchu Oburzonych. W przeciwieństwie do dotychczasowych przedmiotów protestów, koncentrujących się na problemach sektorowych, *Los Indignados* negowali standardy i mechanizmy kształtujące charakter całego podsystemu, obejmującego sposób funkcjonowania partii politycznych, alienację elit, korupcję polityczną i reifikację obywateli. Celem niniejszego artykułu jest analiza oddziaływania wytworzonej siły kontestacyjnej na charakter reorganizacji hiszpańskiego ładu politycznego, koncentrując się na problemie badawczym: „czy i w jaki sposób kontestacja stała się immanentnym elementem hiszpańskiej polityki?”. Wspomniana modyfikacja w zakresie systemu partyjnego stanowi bowiem zmianę najbardziej uchwytą. Przekształcenia, jakie zaszły w funkcjonowaniu określonego podsystemu politycznego, mają jednakże swoje źródła na poziomie „reguł i praktyk osadzony w strukturach zasobów umożliwiających podejmowanie działań [...] oraz w strukturach znaczeniowych objaśniających i uzasadniających konkretne zachowania” (March, Olsen, 2014, ss. 90–91). Tym samym w ramach tekstu weryfikowana będzie następująca hipoteza: „Ukształtowany porządek polityczny wynikał ze zmiany wewnętrznych nieformalnych zasad, określających relacje na linii partie polityczne – obywatele, determinując modyfikację systemu partyjnego poprzez wypracowanie w jego ramach zasady kontestacji”. Zastosowana kategoria podsystemu pozwala na połączenie procesów zachodzących w ramach społeczeństwa oraz relacji międzypartyjnych w ramach jednego pola działań, umożliwiając koncentrację na występujących sprzężeniach i interakcjach.

Celem potraktowania procesu przekształceń jako płaszczyzny konfrontacji zasad i norm konstruujących porządek polityczny jest stworzenie predykcyjnych podstaw analitycznych dla możliwych trendów rozwoju zaistniałych przekształceń. Perspektywa neoinstytucjonalna, której główne kierunki badań są skoncentrowane na planowanych i racjonalnych rekonstrukcjach życia społecznego, jak i barierach spontanicznego kreowania ładu politycznego (Pawlak, Sadowski,

2017, p. 30), umożliwia spojrzenie na mające miejsce w Hiszpanii wydarzenia nie tylko jako rezultat kryzysu gospodarczego czy populistycznego oddziaływania nowych aktorów politycznych. Stanowią one elementy zmiany społecznej w zakresie postrzegania rzeczywistości politycznej, wyrażonej w modyfikacji instytucji nieformalnych, takich jak: normy społeczne, konwencje czy reguły niepisane. Można je traktować jako niepisane wskazówki postępowania, kreujące charakter, strukturę i sposób działania instytucji formalnych (Gruszevska, 2012, s. 64). Obrany kierunek analityczny sytuuje zmiany w zakresie historycznie sprawdzonych idei i wartości, określających kierunki działań, podejmowanych przez obywateli (Antoszewski, 2014, s. 20) jako strategiczny element jakościowych przeobrażeń systemu. Nie wynikają one bowiem z nacisku lub przymusu zewnętrznego, jednak „w efekcie powtarzalnych interakcji i oceny efektów takich działań tworzą się wzorce zachowań uznawane za korzystniejsze i te się utrwalają” (Gruszevska, 2017, s. 40). W tym ujęciu im silniej zakorzeniane i utrwalane są nowe systemy norm i zasad, tym trwalszy charakter będą miały wprowadzone w porządku politycznym modyfikacje. Prowadzone badanie sytuuje się zatem na pograniczu dwóch poziomów analitycznych – strategicznego, gdzie głównym punktem zainteresowania jest działalność aktorów politycznych w kontekście istniejących reguł, oraz ekologicznego, skoncentrowanego na obowiązujących zasadach oraz instytucjach w kontekście innych porządków normatywnych (Pawlak i Sadowski, 2017, p. 43). To właśnie w jego ramach można odwołać się do koncepcji teorii pola, stanowiącego płaszczyznę konfrontacji norm, będących wytworem zarówno wpływowych podmiotów politycznych (beneficjenci), jak i aspiratorów zmiany (pretendenci) (Pawliszak, 2014). Określa ona ramy podsystemu politycznego, którego fluktuacja była największa w skutek oddziaływania procesów kontestacyjnych, przy jednoczesnym uwzględnieniu norm konstruujących charakter rywalizacji, determinantów określających kierunki zmian oraz konsekwencji dla trwałości całej struktury.

Potraktowanie norm i reguł jako zasadniczych elementów określających proces zmiany kładzie szczególny nacisk na sprzężenie, zachodzące pomiędzy instytucjami formalnymi i nieformalnymi. Nie chodzi bowiem jedynie o postawę krytyczną w stosunku do skuteczności ukonstytuowanych rozwiązań, lecz również o reakcje instytucji, które skłaniają się najczęściej ku rekonstrukcjom, nie zaś, jak określają to J. March i J. Olsen, oczyszczaniu (March, Olsen, 2005, s. 159). Koncepcja pola stwarza możliwość obserwacji wektorów oddziaływania w zmieniających się warunkach oraz konsekwencje podjętych aktywności w ramach obu typów instytucji. Interakcje pomiędzy aktorami

politycznymi zachodziły bowiem w trójkącie społeczeństwo – partie hegemoniczne – partie zmiany.

Decyzje wyborcze, podejmowane przez obywateli, kształtują określony porządek polityczny, jednak preferencje kształtowane są w dużym stopniu w zależności od oczekiwań dotyczących roli w systemie. W warunkach hiszpańskich oznaczało to dwukierunkowość oddziaływania elementu kontestacji, gdzie odbiorcą postulatów zmiany były ugrupowania dominujące, natomiast nośnikiem koncepcji – partie zmiany. Interakcja na poziomie instytucjonalnym wiązała się zatem z konfrontacją dwóch idei. Pierwsza z nich dotyczyła zakresu możliwych zmian działania ugrupowań hegemonicznych, druga zaś realizacji wymogu kontestacji jako jej katalizatora.

EFEKT ŚNIEŻNEJ KULI – ŹRÓDŁA ZASADY KONTESTACJI

Zakładając, iż wydarzenia mające miejsce w Hiszpanii doprowadziły do wykształcenia luki politycznej, możemy przyjąć, iż „system instytucjonalny stracił trwale, względnie okresowo, zdolności do posiadania funkcji zaspokojenia potrzeb, które uprzednio określono i założono, iż są one konstytutywne dla danego porządku politycznego” (Młyńczyk, 2015, s. 242). Ten ostatni, kształtowany od momentu transformacji ustrojowej, pozostawał w wywodzącej się z okresu frankistowskiego relacji z założeniem dotyczącym zwierzchnictwa rządzącego nad poddanym, wyraźnie skonfrontowanym z postulowanym „nowym” porządkiem, opartym na przekonaniu o służebnym i przedstawicielskim charakterze osób sprawujących władzę. Jak bowiem zauważa Michael Oakeshott, „sposób myślenia o upoważnieniu rządu wiąże się (choć nie bezpośrednio) ze sposobem myślenia o działalności rządu” (Oakeshott, 2019, s. 61). Dlatego też źródeł stanowiących o normach kształtujących podsystem w ramach „starego” ładu należy poszukiwać w charakterystyce społeczeństwa okresu *transición*. Ze względu na specyfikę zmiany systemowej w literaturze przedmiotu można jednak wskazać dwa nurty, które w przeciwstawnym sposobie tłumaczą poziom uczestnictwa obywateli w procesach transformacji ustrojowej, przekładające się na późniejsze formy aktywności. Dla Cayo Sastre Garcii, ze względu na cechujące społeczeństwo demobilizację oraz depolityzację, nie stanowiło ono istotnego aktora w procesie zmian, które były efektem działalności elit politycznych (Sastre García, 1997, s. 18). Z kolei Víctor M. Pérez-Díaz wskazuje na fundamentalne przeobrażenia, jakie zachodziły w społeczeństwie, głównie

na ukształtowanie się tradycji liberalno-demokratycznych oraz symboli i norm, umożliwiających akceptację i zaangażowanie w tworzenie nowego ustroju (Pérez-Díaz, 1996, s. 18).

Próbą pogodzenia tych dwóch rozbieżnych stanowisk może być odwołanie się do założeń Thorsteina Veblena, zgodnie z którymi „wprowadzenie każdej innowacji wymaga [...] znacznie większego nakładu energii ze względu na silniejszą niechęć spowodowaną przywiązaniem do ustalonych instytucji. [...] Proces modyfikacji pojęć i sposobu myślenia wymaga ponadto psychicznego wysiłku oraz wypracowania z większym lub mniejszym trudem własnej drogi postępowania w zmienionych okolicznościach” (Veblen, 2008, s. 171). Perspektywa ta pozwala spojrzeć na tworzenie się norm funkcjonowania politycznego w sytuacji konieczności obligatoryjnego wypracowania nowych ścieżek działania. Jeżeli powyższe założenie uznamy za zasadne, wiązały się one z minimalizacją czynnika ryzyka w nowych okolicznościach, gdzie system dwupartyjny spełniał warunki zbilansowania zróżnicowania ideologicznego pomiędzy zwolennikami dotychczasowych prawicowych wartości (PP) a kluczowym reprezentantem lewicowego środowiska opozycyjnego (PSOE). Podział sceny politycznej bez radykalnych ugrupowań gwarantował stabilność i zapewniał adekwatną różnorodność, co ze względu na uwarunkowania historyczne mogło stanowić oczywisty krok w kształtowaniu nowego systemu. Tego typu stabilizacja i reprodukowalność zachowań wykształciły jednak sytuację bezalternatywności, co w konsekwencji doprowadziło do zamrożenia systemu partyjnego. Analizując procesy prowadzące do alternacji władzy, można zauważyć, iż ich konsekwencją była rotacja pomiędzy dwoma ugrupowaniami – Partią Socjalistyczną (PSOE) i Partią Ludową (PP), zaś jej źródła każdorazowo tkwiły wyłącznie w niepowodzeniach lub kryzysach przeciwnika. Ta powtarzalna reguła postępowania utrzymywała trwałość układu, marginalizując rolę pozostałych ugrupowań z wyłączeniem premii w tej sytuacji dominujących partii regionalnych (Rodríguez-Te-ruel, et al., 2018). Traktując przestrzeń potencjalnej rywalizacji międzypartyjnej w kategoriach pola działania, obserwowalna była nie zasada konfrontacji, lecz konsensusu pomiędzy ugrupowaniami, których sposób funkcjonowania i postrzeganie systemu wyłącznie w ramach „przeczekania” wyznaczył ramy dla specyfiki struktury. W tym ujęciu zasada zamrożonego systemu ograniczyła nie tylko możliwości ukształtowania relevantnych partii, ale przyczyniła się również do alienacji klasy politycznej oraz wzrostu znaczenia problemów korupcyjnych. Do 2011 r. aberracje te były dostrzegane i krytykowane, jednocześnie natomiast traktowano je jako immanentną część porządku politycznego.

Zgodnie z założeniem: „gracz jest wytworem gry” (Sadowski, 2014, s. 99) w ramach tak skonstruowanej struktury pola, bez zaistnienia czynników egzogennych podmioty polityczne nie dysponowały adekwatnym potencjałem mobilizacyjnym. Dodatkowo, ze względu na normy regulujące działanie pola, partie polityczne już na wejściu do systemu postrzegane były negatywnie, co potwierdza spostrzeżenie D. Northa dotyczące dużo większego stopnia trudności przy dokonywaniu zmian w instytucjach nieformalnych niż formalnych (Pawlak, 1993, s. 74). Kwestie związane z kryzysem gospodarczym oraz prawo ograniczające wolność w Internecie okazały się kluczowymi przesłankami o charakterze endogennym. Dodatkowo dużo większy dostęp do informacji oraz możliwości komunikacji w połączeniu z większym poziomem wolności i swobody działania niż w systemach niedemokratycznych mogły stać się jedną z kluczowych przesłanek stanowiących o możliwościach mobilizacyjnych. Nie chodzi o sam fakt działania, ale świadomości wspólnoty, wynikającej ze zbieżności sytuacji życiowej, bowiem nawet w ramach wspólnot wirtualnych, dzięki dynamice interakcji, możliwe jest generowanie wzajemności i wsparcia (Castells, 2007, s. 468), zwłaszcza ze względu na fakt, iż grupy takie łączą przede wszystkim wspólne zainteresowania (van Dijk, 2010, ss. 232–233), zaś w 2011 r. ruchy o podobnych postulatach funkcjonowały na całym świecie (Rak, 2019).

Uwzględniając powyższe oraz założenie, iż „każdy nowo występujący podmiot polityczny zapewnia sobie znaczenie i szacunek, gdy po pierwsze, zachowuje się jak centrum dowodzenia, które niczym władca potrafi też grozić i wypowiedzieć wojnę, po drugie zaś uznaje się za szczyt prawdziwego człowieczeństwa” (Sloterdijk, 2012, s. 72), próba mobilizacji przez sformalizowanego aktora politycznego była utrudniona. W omawianym kontekście zasadne wydaje się stwierdzenie, iż inicjatorem zmiany w zakresie rywalizacji w polu mogły stać się tylko oddolne ruchy społeczne (Della Porta, 2020). W ramach demokracji liberalnych obywateli może bowiem połączyć tylko to, czego nie chcą (Klementewicz, 2010, s. 42), zaś istotą ruchu jest zanegowanie całości istniejącej hegemonicznej kontroli, kształtującej sposób funkcjonowania społeczeństwa (Touraine, 2010, s. 295). Ruch Oburzonych w świadomości społecznej stanowił swoisty kanał transmisyjny, służący do wyeksponowania woli politycznej o dużo większym stopniu reprezentatywności niż dotychczasowe partie polityczne (Orella, Rak, 2019). Dodatkowo ukształtowane wewnętrzne procedury i regulacje w zakresie konsultacyjno-decyzyjnym traktowano jako wzorcowe dla postulowanego prawidłowego procesu komunikacji i deliberacji. Celem *Acampada Sol*, która w kulminacyjnym okresie działalności Ruchu stanowiła jego fizyczne umiejscowienie (Luckanícova, 2013),

było zatem nie tylko kontestowanie istniejącego porządku, ale również testowanie nowych dla warunków hiszpańskich rozwiązań (Romanos, 2016). Co do zasady można więc przyjąć, iż Oburzeni traktowali sam ruch zarówno jak centrum dowodzenia, jak i najwyższy wyraz politycznego zaangażowania. Specyfiką polityki kontestacyjnej jest jednak jej epizodyczność, co oznacza ograniczoną możliwość czasowego oddziaływania (Foryś, 2014, s. 192). Horyzontalność i sieciowość wypracowana w trakcie działalności *Los Indignados*, choć oddziaływała silnie na omawiane pole, nie miała instytucjonalnego reprezentanta, który jako opozycyjna partia polityczna na zasadzie transpozycji potencjału mogłaby stanowić podmiot zmiany (Foryś, 2016). Potwierdzeniem tego założenia są wyniki wyborów z 2011 r., które jedynie zaakcentowały regułę alternacji władzy.

Na gruncie oddziaływania Ruchu Oburzonych można zaobserwować stopniowe tworzenie się zasady kontestacji. Wyznacznikiem stało się zagospodarowanie potencjału i społecznego oburzenia poprzez konsolidację w ramach ugrupowania, które adaptowało zarówno sposób działania Ruchu, jak i eksponowało jego podstawowe postulaty polityczne (Fominaya, 2020). Ze względu ściśle sprecyzowaną strukturę wewnętrzną Podemos nie kwalifikowała się jako typowa partia protestu, choć istnieją liczne elementy wiążące ją z tą formą działania. W kontekście analizowanego problemu najistotniejszą są przede wszystkim: 1) antysystemowość, 2) programowy antykonsensualizm oraz 3) kategoria antypartii (Michalak, 2008, s. 7). Kontestacja dotychczasowych reguł funkcjonowania systemu oraz organizacji partii znalazła zaś swój wyraz w koncepcji kasty politycznej. Określona linia demarkacyjna, opierająca się na podziale wprowadzonym do dyskursu politycznego przez Oburzonych, stanowiła podstawowy wyznacznik tożsamości nowego ugrupowania, jednocześnie wiążąc je z działalnością Ruchu.

KSZTAŁTOWANIE ZASADY KONTESTACJI W POLU DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH

Wyeksponowane w debacie publicznej żądania społeczne stworzyły ramy dla nowego paradygmatu wyrażającego się w hasle „Przywrócić politykę obywatelom”. Z kolei uwarunkowania polityczne, sprokurowane przez Podemos, wyznaczają charakter projektowanej aktywności podmiotów politycznych działających w polu, co na płaszczyźnie badawczej implikuje konieczność zweryfikowania sytuacji ontologicznej, odnoszącej się w szczególności do racjonalności aktorów

przy wyznaczaniu celów i strategii aktywności (Jacko, 2009) oraz ich zdolności do zaakceptowania zasady kontestacji jako normy dominującej w podsystemie. To ostatnie jest istotne w kontekście analizy zachowań głównych uczestników rywalizacji uwidaczniającej sytuację, w której podmiot rozumie znaczenie kontestacji, jednak nie uznaje jej za wiodącą zasadę określającą i regulującą możliwe warianty działania. Spostrzeżenie to nie podważa założenia dotyczącego świadomości znaczenia elementu kontestacyjnego na poziomie instytucji nieformalnych. Podkreśla jedynie stabilność zasady oraz względną niezdolność ugrupowań do modyfikacji jej rdzenia, którym jest równowaga ideologiczna. Podemos, poprzez rozwiązania organizacyjne i program polityczny, tworzyło nie tylko możliwości dalszego rozwoju potencjału i aktywności uzewnętrznionej w trakcie Ruchu Oburzonych. Anektując potencjał kontestacyjny obywateli przez podmiot sytuowany ideologicznie po stronie lewicowej, spowodował również prawdopodobieństwo rozszerzenia uczestników konfrontacji w ramach pola działań. Dotychczasowa zasada równowagi w tym zakresie, organizująca porządek polityczny wokół wyłącznie dwóch ugrupowań, została zaburzona w stopniu uniemożliwiającym zbilansowanie aksjonormatywne. Niezależnie od postulatów Podemos, kreujących partię na podmiot niewpisujący się w dotychczasowy podział ideologiczny, ugrupowanie zarówno poprzez formy działania, założenia oraz charakter inicjatorów kojarzone było z radykalną lewicą. Tym samym w polu działania relewantnymi ugrupowaniami były PSOE i PP, które w jednakowy sposób negowały zasadność funkcjonowania nowego podmiotu w podsystemie, oraz Podemos, które podsystem ten kontestowało. Biorąc pod uwagę stopień zaangażowania społeczeństwa w proces zmian, ścieżka działania zakładająca szybkie wygaśnięcie potencjału politycznego trzeciego z aktorów była alternatywą o niskim stopniu prawdopodobieństwa. Dla stabilizacji postępujących procesów konieczne było ukształtowanie czwartego gracza, który stałby się prawicowym reprezentantem kontestacji dotychczasowego ładu politycznego, jednocześnie będąc realnym oponentem dla Podemos. Zasada kontestacji zakładała zatem w dalszym ciągu ideologiczną równowagę partyjną w ramach pola, rozszerza ona jednak liczbę możliwych relewantnych uczestników.

Jeżeli przyjmiemy Podemos jako podmiot inicjujący kontestację instytucjonalną, funkcjonowanie czwartego ugrupowania można określić jako kontestację kontestacji. Zasadność jego działalności osadzona jest w zanegowaniu zasad kształtujących dotychczasowy porządek polityczny, ale również wykreowaniu alternatywnych w stosunku do nowej partii lewicowej rozwiązań. Podmiot ten wyłoniony został w wyborach parlamentarnych, mających miejsce w 2015 r.,

których wyniki wskazały cztery relewantne ugrupowania – PP, PSOE, Podemos i funkcjonującą do 2014 r. na terenie Katalonii partię Ciudadanos (C's). Jako źródła sukcesu ostatniego podmiotu wskazuje się między innymi skuteczną ekspansję terytorialną, przeprowadzoną jako odpowiedź na zapotrzebowanie społeczne zasygnalizowane przez Ruch Oburzonych czy intensywną i zaangażowaną kampanię wyborczą. Co istotne, ugrupowanie Alberta Rivery nie było podmiotem nowym na scenie politycznej. Od 2006 r. koncentrowało się na działalności w Katalonii jako kontestator kierunku niepodległościowego. Polaryzacja społeczeństwa, powstała wokół problematyki secesyjnej, od 2010 r. spowodowała wzrost znaczenia C's w regionie, nadając mu status jednego z głównych ugrupowań. Jako kontrkandydat dla Podemos wskazana została partia, której *spiritus movens* była polityka kontestacji. Jej ukierunkowanie oraz założenia programowe sprawiały natomiast, iż pomimo deklaratywnego odideologizowania, można było sklasyfikować ją jako centroprawicową.

Zmiana w zakresie liczby uczestników pola działań stanowiła zatem rezultat nie tylko wewnętrznych przemian społecznych, ale również dążenia do minimalizowania obaw związanych z kształtowaniem nowego porządku politycznego. Zabezpieczała zapotrzebowanie na utrzymanie podstawowych instytucji starego układu przy jednoczesnym stopniowym rozszerzaniu struktur i wprowadzaniu do dyskursu innowacyjnych rozwiązań. Implikowała jednak sytuację, w której uczestnicy rywalizacji zobligowani byli do dwukierunkowych zachowań kontestacyjnych, skoncentrowanych zarówno na normach kształtujących podsystem, jak i jednej z partii dominujących. Określając powyższą sytuację, można posłużyć się terminem *sorpasso*, który zaadaptowano w dyskursie hiszpańskim na potrzeby określenia dążeń Podemos do uzyskania detronizującej PSOE pozycji hegemonicznej na lewicy. Do analizy działań podejmowanych w ramach pola wprowadza on konieczność odwołania do koncepcji gier nadrzędnych i podrzędnych, gdzie główny cel wyznacza właściwą hierarchię preferencji. Kontestacja podsystemu w tym ujęciu może zatem przybrać charakter pozorny, prowadzący do akceptowalnej populistycznej interpretacji promowanych postulatów, odwołujących się do społecznej potrzeby zmiany. Jeśli przyjmiemy założenie to za wiążące, tym samym zmiany norm i zasad w polu podsystemu, testowane na poziomie instytucji nieformalnych, przekształcą instytucje formalne wyłącznie w zakresie ilościowym, bilansując się w układzie 2 + 2, oznaczającym dwie partie dominujące i dwie partie zmiany. Dwie różne ścieżki oddziaływania na podsystem, widoczne na przykładzie Ciudadanos i Podemos, potwierdzają założenie dotyczące czynników aksjonormatywnych jako podstawowych wyznaczników reprezentatyw-

ności nowych podmiotów w rywalizacji politycznej. Technokratyczna strategia pierwszego ugrupowania, wyrażająca się w porozumieniach na rzecz utworzenia rządu zarówno z PP, jak i PSOE (negowanie wyłącznie Podemos), przyczyniła się do stopniowej utraty poparcia i marginalizacji partii już w 2019 r. W optyce zasady kontestacji jednoznaczne stanowisko Podemos, pomimo nieznacznych fluktuacji w zakresie liczby deputowanych, zagwarantowało z kolei utrzymanie pozycji partii relewantnej. Konieczna alternacja na pozycji partii zmiany jest w tej perspektywie stosunkowo klarowna, ukierunkowuje bowiem na partię o stabilnym rdzeniu prawicowym, jaką jest Vox (Jakóbczyk-Adamczyk, 2020).

PODSUMOWANIE

Zaproponowana w ramach badania perspektywa analityczna wiąże ze sobą poziom funkcjonowania instytucji formalnych i nieformalnych, eksponując interakcje, jakie wytworzyły się na skutek działalności kontestacyjnej pomiędzy społeczeństwem a partiami politycznymi w Hiszpanii. Umieszczenie kontestacji jako istotnego czynnika regulującego sposób funkcjonowania hiszpańskiego porządku politycznego może mieć jednak wyłącznie charakter temporalny, stanowiąc element charakteryzujący okres przejściowy. Instytucje nieformalne cechują się bowiem długim trwaniem, stąd przyjmuje się, iż cezura czasowa ich zmian i stabilizacji wynosi między 10^2 a 10^3 lat (Gruszewska, 2015, s. 59). W dłuższej perspektywie możliwe będzie określenie dalszego kierunku zachodzących zmian, nadając im formę przełomową dla reguł kształtujących podsystem lub, w zależności od zachodzących interakcji w polu oraz czynników endogennych, wahnięcia prowadzącego ponownie do dotychczasowego kształtu. Zasada kontestacji jest jednak wiążąca dla uczestników pola działania jako wyznacznik stabilności aksjonormatywnej przy jednoczesnym wyrażaniu sprzeciwu dla dotychczasowej konstrukcji relacji politycznych. Jako jedyna pozwala zatem na utrzymanie w mocy postulatów społecznych z 2011 r., gdyż jak zauważa Wojciech Jabłoński, „sięganie przez decydentów politycznych do nowych form instytucjonalnych następuje najczęściej *ex post*, jako reakcja wobec narastania problemów wymagających rozwiązania” (Jabłoński, 2017, s. 119). Partie zmiany stanowią w tym ujęciu wyraz społecznego dążenia do wyeksponowania pragnienia przekształceń (stymulant pola), jednak ich wartość wynika również z możliwości podtrzymywania ideologicznych podziałów. Uwzględniając obserwowaną fluktuację poparcia dla ugrupowań oraz uwarunkowania wewnętrzne, zasada

kontestacji może wpisywać się w koncepcję rozłamów socjopolitycznych, jednak na obecnym etapie zjawisko to można określić mianem pozornego. Analizowana norma działa bowiem na wzór wentylu bezpieczeństwa, tworząc podstawy pod trwałą zmianę podsystemu przy jednoczesnym zachowaniu jego rdzenia, umożliwiającego potencjalny łagodny powrót do dotychczasowego porządku.

BIBLIOGRAFIA:

- Antoszewski, A. (2014). System polityczny jako przedmiot badań politologii i nauki prawa konstytucyjnego. *Wrocławskie Studia Erazmiańskie = Studia Erasmiiana Wratislaviensia*, 8, ss. 13–28.
- Castells, M. (2007). *Społeczeństwo sieci*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Della Porta, D. (2020). *How social movements can save democracy*. Cambridge: Polity.
- Fominaya, C.F. (2020). *Democracy reloaded: Inside Spain's political laboratory from 15-M to Podemos*. Oxford: Oxford University Press.
- Foryś, G., (2014). Polityka sporu. Poza polityka instytucjonalną? *Annales Universitatis pedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica*, 13, 187–200.
- Foryś, G. (2016). Ruchy społeczne. Pomiędzy oporem a opozycją? *Polityka i społeczeństwo*, 14(1), 47–55.
- Gruszewska, E. (2012). Transformacja instytucji nieformalnych w Posłce. *Gospodarka narodowa*. 247(3), 61–83.
- Gruszewska, E. (2015). Rola instytucji nieformalnych w kształtowaniu ładu instytucjonalnego. *Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 405, 55–69.
- Gruszewska, E. (2017). Instytucje formalne i nieformalne. Skutki antynomii. *Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 493, 36–50.
- Jabłoński, W. (2017). Instytucjonalne aspekty teorii polityki. *Teoria polityki*, 1, 107–126.
- Jacko, J. F. (2009). Niektóre ontologiczne rozstrzygnięcia Teorii Gier na przykładzie Dylematu Podróznika i Dylematu Więźnia. *Zagadnienia naukoznawstwa*, 181–182 (3–4), 429–441.
- Jakóbczyk-Adamczyk, P. (2020). Hiszpańska prawica przed wyborami w 2019 r. i w ich trakcie. Program partii Vox i pozycja w Kortezach Generalnych. *Przegląd Sejmowy*, 159(4), 85–105.
- Klementewicz, T. (2010). Wspólnota demokratyczna jako synteza reprezentacji i partycypacji. *Studia politologiczne*, 17, 35–65.
- Luckanícova, S. (2013). The role of the social movement 15M in the process of democratization of Spain. *Journal of Geography, Politics and Society*, 6(2), 44–63.
- March, J., Olsen, J. (2014). Logika stosowności. *Zarządzanie Publiczne. Public Governance*, 28(2), 84–105.
- March, J., Olsen, J. (2005). *Instytucje. Organizacyjne podstawy polityki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Michalak, B. (2008). *Partie protestu w Europie Zachodniej. Analiza relewancji partii politycznych*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

- Młyńczyk, Ł. (2015). Antypody polityki i apolityczności. Dlaczego oczekiwania polityków oraz społeczeństwa tak bardzo się ze sobą rozmiągają? *Studia politologiczne*, 37, 241–256.
- Oakeshott, M. (2019). *Polityka wiary i polityka sceptycyzmu*. Warszawa: Fundacja Aletheia.
- Orella, M. J. L., Rak, J. (2019). Formation of populism in Spain: towards the explanatory framework of the 15–M Movement mindset. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, 2, 195–211.
- Pawlak, M., Sadowski, I. (2017). Nowy instytucjonalizm w analizach polskiego społeczeństwa – tradycja, stan badań i perspektywy. *Studia Politologiczne*, 45(2), 27–52.
- Pawlak, W. (1993). Instytucje i zmiana instytucjonalna w teorii D. Northa. *Studia socjologiczne*, 128(1), 65–76.
- Pawliszak, P. (2014). Ruchy społeczne i inni aktorzy społeczni w procesach zmiany porządku instytucjonalnego. Propozycja syntezy teorii pól działań strategicznych i neodurkheimowskiej teorii kulturowej. W: A. Wojtaszak (red.). *Studia nad współczesnymi ruchami społecznymi* (s. 59–73). Szczecin: Volumina.pl.
- Pérez-Díaz, V. M. (1996). *Powrót społeczeństwa obywatelskiego w Hiszpanii*. Kraków: Znak.
- Rak, J. (2019). Relations between the installation of democracy and the anti-austerity protest behavior. Spanish indignados in comparative perspective. *Aportes*, 99(1), 219–254.
- Rodríguez Teruel, J. i Barrio, A. (2016). Going National: Ciudadanos from Catalonia to Spain. *South European Society and Politics*, 21(4), 587–607.
- Rodríguez-Teruel, J., Barberé, O., Barrio, A. i Fernando, C.-B. (2018). From stability to change? The evolution of the party system in Spain. W: M. Lisi (red.). *Party systems and democracy in Europe: continuity, renewal or change?* (s. 248–270). Basingstoke: Routledge.
- Romanos, E. (2016). Late Neoliberalism and Its Indignados: Contention in Austerity Spain. W: D. Della Porta (red.). *Late Neoliberalism and its Discontents in the Economic Crisis: comparing social movements in the European periphery* (s. 131–167). Springer.
- Sadowski, I. (2014). Współczesne spojrzenie na instytucje: ewolucja pojęć, problem modelu aktora i poziomy analizy instytucjonalnej. *Przegląd Socjologiczny*, 63(3), 89–114.
- Sastre García, C. (1997). La transición política en España: una sociedad desmovilizada. *Revista Española de Investigaciones Sociales*, 80, 33–68.
- Sloterdijk, P. (2012). *Pogarda mas*. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- Touraine, A. (2010). *Samotworzenie się społeczeństwa*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- van Dijk, F. (2010). *Społeczne aspekty nowych mediów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Veblen, T. (2008). *Teoria klasy próżniaczej*. Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza.